

Щербаков Я. І.
магістр, здобувач кафедри китайської,
корейської та японської філології Київського
національного університету ім. Тараса Шевченка

ПРИНЦИПИ КОНФУЦІАНСЬКОЇ ОСВІТИ ЗА ДОБИ ЦІН

(清, 1616 — 1912 pp.)

Другий імператор імперії Цінь Кансі (康熙) (Сюань Е 玄燁, 18.2.1662 — 4.2.1723) за ідейну основу нової імперії взяв ханське конфуціанство та неоконфуціанське вчення 心理学 (Чен Хао та Чжу Сі). На той час вона включала в себе не лише внутрішній Китай, але і територію Внутрішньої та Халха-монголії, Маньчжурії, східного Туркестану, Цінхай-тибетське нагір'я. Васалами Кансі також стали Корея та В'єтнам. Не зважаючи на маньчжурське коріння імператора, ідеєю його правління стало відродження давньокитайської імперії Хань(汉 , 206р.д.н.е . – 220р.н.е.). Лозунгом та стилем правління Кансі можна назвати «Веньчжи» 文治 – державне управління, спираючись на *вень* (який тут ми умовно назвемо *синограмою*, *адже етимологія концепту вень включає в себе значення конкретного письмового знаку, притаманного лише для китайської цивілізації*). Кансі приділяв велику увагу розвитку письмової культури в Китаї, створив систему спеціалізованих навчальних закладів, в 1675 р. Кансі написав трактат про навчання «Сюесяо лунь» 学校论 , в 1686 р. та 1699 р. провів реформи шкільної освіти. По всій території маньчжурської імперії, переємником якої значною мірою вважає себе КНР, були відкриті навчальні заклади Жусюе 儒学 – конфуціанські школи для формування конфуціанської еліти та Ісюе 义

(義) 学 – безкоштовні конфуціанські школи для всіх охочих метою яких була ліквідація безграмотності в маньчжурській імперії.

Ідеал особистості, який формували в класичних конфуціанських навчальних закладах може бути визначений наступним чином: відносини між членами соціуму мають регулюватися не скільки законодавчою системою державного правління (法), стільки внутрішніми моральними імперативами:

1. 仁 ren – моральний імператив, сутність якого полягає в системі доброзичливих, гуманних та гармонійних відносинах між людьми. Ієрогліф 仁 складається з двох частин – піктограми “людина” 人 та піктограми два 二, що означає єдність протилежностей, гармонійно втілену в людській особистості та в суспільстві.
2. 知 zhi – моральний імператив, сутність якого полягає в прагненні до пізнання явищ оточуючого світу. В класичній конфуціанській системі даний імператив стоїть після імперативу жень.
3. 义 (義) yi - моральний імператив, який зазвичай перекладають словом обов’язок, але і має набагато глибше значення. Фактично, під ним і розуміється слідування індивідуумом та виконання індивідуумом системи конфуціанських правил життя.
4. 礼 li – моральний імператив, що вказує на систему етичних відносин в суспільстві, який фактично можна передати поняттям конфуціанська етика, адже традиційний переклад «ритуал» на мою думку, не передає значення концепту. Отже, ці чотири елементарні імперативи лаконічно характеризують морально-етичні основи конфуціанської освіти.

За Конфуцієм, той хто вчиться має постійно наслідувати високий ідеал, прагнути до широти розуму та знань, розвивати волю та серце.

Програма шкільної освіти за доби Цінь була побудована наступним чином: в першу чергу учні засвоювали “малу науку” 小学, вивчаючи ієрогліфи та лексикографічний асоціативний ряд, пов'язаний з кожним ієрогліфом. Зазвичай в родинах конфуціанських вчених діти починали вивчати ієрогліфіку у віці трьох – чотирьох років, у віці семи – восьми років переходили до вивчення класичних освітніх канонів.

Найбільш відомий конфуціанський освітній канон – саныцзицзін 三字经 – канон трьох ієрогліфів в якому у віршованій формі подавалися основополагаючі концепти китайської духовної культури. Шляхом свідомого та підсвідомого засвоєння віршованого тексту учні опановували не лише ієрогліфіку але й конфуціанський опис оточуючого їх світу.

Наступний віршований текст, який опановували учні носить назву Саныбайсін 三百姓 – триста прізвищ який давав змогу вивчити найпоширеніші класичні китайські прізвища. Третій текст, який вивчали в традиційній конфуціанській школі, носив назву Цяньцзивень 千字文 – текст з тисячі ієрогліфів. Текст продовжував традицію саныцзицзіну, розширюючи ієрогліфічну базу та розвиваючи базові знання учнів. Після вивчення тексту Цяньцзивень учні переходили до вивчення тексту морально-етичного спрямування діцзигуй 弟子归.

Лише після даної підготовки учні могли приступити до вивчення конфуціанського тексту Сяоцзін 孝经 – конфуціанського канону про Сяо – категорію конфуціанського вчення, що вказує на відношення між старшими

та молодшими. Зазвичай конфуціанці рецитували даний текст щодня разом з фрагментами Книги змін.

Лише засвоївши дані знання учні переходили до вивчення сентенцій Конфуція, після яких починався етап Великої науки Дасюе 大学. На цьому етапі вивчався текст конфуціанського п'ятикнижжя та коментарі до нього. Особлива увага приділялася коментарям до «Канону змін» (Іцзін), в якому були закладені основи не лише китайської цивілізації а і унікального лінгвографічно-нумерологічного ключа до всесвіту.

На наступному етапі учні засвоювали класичну китайську поезію, зокрема Чуські строфи 楚辞 Цюй Юаня 屈原, римування класичних віршів жанрів Ци 词, Ши 诗 та Цюй 曲, зокрема вивчали збірки «Вірші тисячі поетів», «Триста віршів доби Тан», «Дорогоцінні скарби для навчання дітей». Поряд з поезією досконально вивчалися «Історичні записки» Сима Цяня 司马迁 (особливо третій розділ «Історичних записок» 使纪, що містить велику кількість трактатів з класичної китайської науки, зокрема агрономії, астрономії, теорії музики, теорії звуку, церемоній та етики), книгу доби Хань Бань Гу 班固. В цілому, китайська система освіти того часу складалася з понад тридцяти дисциплін.

Окрема увага приділялася естетичному розвитку особистості. В китайській школі учні навчалися грі на музичних інструментах Цін (струнний інструмент) та Шен (флейта). Навчання в класичній китайській школі в першу чергу мало приносити радість – Юе 乐 (семант. радість; музика тощо). До того ж, учні мали змогу виразити себе в шести стилях класичної китайської каліграфії, яку конфуціанці вважали особливим видом мистецтва.

Якщо порівняти методики навчання китайській мові давнього Китаю та доби Цін, то можна побачити суттєву різницю. В давньому Китаї навчання починалося з вивчення окремих книг конфуціанського канону, а в добу Цін канонічні тексти вивчали лише після шестирічної підготовки, до того ж об'єм навчального матеріалу зріс в десятки разів. В цілому, на добу імператора Кансі припадає ренесанс давньої китайської думки, адже для жодної іншої історичної доби не є характерним такий великий інтерес до давньокитайської літератури.

За правління Кансі було створено класичну державну конфуціанську екзаменаційну систему, яка почала діяти з 1646 р. Система державного управління Цінської імперії за правління імператора Кансі повністю спиралася на систему освіти, адже пройшовши даний довгий шлях морально-естетичного виховання, засвоївши п'ять – шість тисяч ієрогліфів, учень міг спробувати себе на іспитах на ступінь Сюцяя 秀才 – чиновника, що міг керувати районом, згодом – Цзюйженя 舉人 – чиновника, який міг керувати повітом та на ступінь Цзінши 進士 – ступінь “академіка”.

Іспити на ступінь цзінши приймали члени імператорської академії Ханьлінь та імператор Кансі особисто. Даний ступінь давав право на керівництво провінціями Китаю. Іспити на цей ступінь тривали впродовж десяти днів; обмежень стосовно віку абітурієнтів не було. Імена переможців імператор Кансі особисто оголошував, стоячи на башті воріт Умень 午门 - сучасного виходу з імператорського палацу на площу Тяньаньмень 天安门. Згодом список спускали з допомогою спеціального повітряного змія у вигляді фенікса – птаха, який символізує щастя.

Система державних іспитів, запроваджена імператором Кансі, збереглася до сьогоднішнього дня. В сучасному Китаї чиновники досі

складають іспити з китайської культури, а більшість населення Китаю традиційно віддає перевагу найбільш освіченим кандидатам. Адже, на той час, Конфуціанство виконувало консолідуючу роль в багатоетнічній імперії Цін. Визначальним в культурній діяльності імператора Кансі можна вважати: запровадження єдиної мови, єдиної ієрогліфіки, що консолідувало та китаїзувало численні етноси, які заселяли Цінську імперію.

Варто відмітити й те, що за часів правління імператора Кансі було створено два фундаментальні енциклопедичні словники – «Гуцзінь тушу цзичен» 古今圖書集成 (повне зібрання книг давнини та сучасності), та «Енциклопедичний словник Кансі». Окрім того, було написано «Довідник з китайського календаря», «Історія Династії Мін» тощо, в цілому було створено понад шістдесят фундаментальних наукових праць з історії китайської цивілізації. Імператор Кансі заклав основи побудови взаємин китайської держави з західними країнами, зокрема розпочавши діалог з Ватиканом.

Принципи освіти, закладені в добу правління імператора Кансі, залишаються актуальними й сьогодні як для КНР так і для інших країн конфуціанського регіону (Сингапуру, Кореї, В'єтнаму, Японії).